

LGBTI+ ľudia na Slovensku sa rovnosti nedočkali ani 20 rokov po vstupe do EÚ

Michaela Denešová, Dominika Kardošová, Roman Samotný

Vstup Slovenska do Európskej únie bol vnímaný u obyvateľstva s veľkým nadšením. Spájala sa s tým vidina ekonomického zlepšenia a tiež sloboda pohybu. Hodnoty, na ktorých EÚ stojí, však ani po 20 rokoch slovenská spoločnosť nie úplne prevzala za svoje. Rovnosť šancí je často skôr deklarovaná než každodennou realitou.

Ukazuje to aj vývoj akceptácie LGBTI+ ľudí. Prvotné nadšenie z témy ľudských práv postupne vyprchávalo a dnes krajina stojí na križovatke, kedy sa rozhoduje, či bude naďalej ukotvená v demokracii a princípoch právneho štátu. Na nasledujúcich riadkoch sa pokúsime priblížiť snahu o zrovnoprávenie LGBTI+ ľudí, ktoré dobre ilustrujú aj ďalšie spoločenské pohyby za 20 rokov členstva v EÚ. V prvej časti prinesieme historický kontext a kľúčové štatistiky o náladách v spoločnosti po vstupe do EÚ, v druhej časti sa budeme venovať legislatívnemu zrovnopráveniu LGBTI+ ľudí a v tretej časti sa pozrieme na aktuálnu situáciu, kde bol kľúčovým medzníkom teroristický útok na LGBTI+ ľudí.

Dobry štart v téme ľudských práv nahradila stagnácia

Snahy o zrovnoprávenie LGBTI+ ľudí na Slovensku majú už vyše 100-ročnú históriu. O dekriminalizáciu homosexuality sa už v 20. rokoch 20. storočia pokúšalo viacero osvetových pracovníkov, pričom najvýraznejšiu stopu zanechal Imrich Matyáš. Zrušiť zákaz sexuálneho styku medzi osobami rovnakého pohlavia sa podarilo až v roku 1961. Napriek odrestrovaniu homosexuality však čelili gejovia a lesby naďalej stigme a spoločenskému vylúčeniu.

Socialistická spoločnosť zostala zameraná na heteronormatívne vnímanie vzťahov a rodiny. Dôležitým medzníkom bol rok 1989 a pád komunistického režimu, ktorý umožnil nasledujúcu demokratizáciu spoločnosti aj vďaka tomu, že sa obyvateľstvo mohlo slobodnejšie organizovať. V tomto období sa vo verejnom priestore objavuje nová generácia gejských a lesbických aktivistov. Za zmienku stojí určite organizácia Ganymedes, Museion či Altera, ktoré začali upozorňovať na homofóbiu a na skutočnosť, že na Slovensku neboli ľudské práva priznávané všetkým členom a členkám spoločnosti.

Téma ľudských práv začala naberať na význame, tieto roky boli sprevádzané optimizmom, ktorý plynul nielen z pádu bývalého režimu, no aj postupného vstupu do ľudskoprávných organizácií (napr. Rada Európy v 1993) a prijímania medzinárodných ľudskoprávných dohôd. Mnohí LGBTI+ ľudia sa nádejali, že demokratizácia prinesie zlepšenie aj ich životov.

Výrazný posun v téme ľudských práv nastal aj vďaka prístupovým rokovaniam s EÚ, keďže mnohé formy zákazu diskriminácie mala únia zakotvené už vo svojej legislatíve, čo sa týkalo aj diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a to vo všetkých oblastiach bez rozdielu.

Následný vstup do únie v roku 2004 tak okrem mnohých sociálnych a ekonomických výhod ovplyvnil aj oblasť ľudských práv, špeciálne pri ohrozených skupinách, teda aspoň na papieri.

Napriek členstvu v tomto pokrokovom klube a takisto pribúdajúcemu poznaniu v LGBTI+ téme (v roku 1990 WHO vyškrtla homosexualitu zo zoznamu chorôb) sa názory spoločnosti na queer osoby menili len veľmi pomaly. V roku 2004 75% obyvateľstva naďalej verilo, že homosexualita je choroba či perverznosť. Aj vďaka vstupu do EÚ začalo Slovensko kontinuálne sledovať oblasť diskriminácie a vďaka tomu sme získali aj presnejšie dáta, ako homosexualitu a LGBTI+ ľudí vníma spoločnosť.

V 2006 bola homosexualita naďalej tabu pre 45% obyvateľstva, v 2008 by sa 71% opýtaných necítilo komfortne, keby ich sused bol gay alebo lesba. Len 12% obyvateľstva v roku 2009 podporovalo adopcie detí LGBTI+ osobami. Problém by mala majoritná spoločnosť aj v prípade, že by vysokú, volenú politickú funkciu zastávala osoba s homosexuálnou orientáciou. Vnímanie LGBTI+ ľudí sa skutočne na Slovensku dlhodobo zásadne nezlepšovalo. V roku 2019 až 59% ľudí uviedlo, že gejovia, lesby a bisexuálne osoby by nemali mať rovnaké práva ako zvyšok spoločnosti, išlo o najvyššie číslo v EÚ. 71% vnímalo vzťah medzi osobami rovnakého pohlavia ako niečo zlé a 74% nesúhlasilo s manželstvami párov rovnakého pohlavia.

Akceptácii LGBTI+ ľudí na Slovensku nepomáhala ani politické prostredie. Politické špičky opätovne zneužívali ohrozené skupiny obyvateľstva pri získavaní politického kapitálu a nebolo tomu inak ani v období prístupových rokovaní do EÚ. V roku 2000 sa vtedajší minister spravodlivosti Ján Čarnogurský vyjadril: „Jednoducho, kým ja budem ministrom spravodlivosti, registrované partnerstvá homosexuálov na Slovensku nebudú.“ Zároveň dodal, že LGBTI+ ľudia majú vyhľadať odbornú pomoc, čo neskôr podporil aj poslanec parlamentu Alojs Rakús (2002), ktorý v parlamente povedal: „Dilema spočíva v tom, že prijmem predpoklad, že manželstvo je iba zmluvou dvoch ľudí, ktorí sledujú svoje vlastné ciele, alebo predpoklad, že manželstvo je biologicky, psychologicky a sociálne prirodzeným zväzkom dvoch ľudí, ktorí potenciálne môžu vytvoriť rodinu, kde minulosť predstavujú prarodičia, prítomnosť manželia a budúcnosť detí.“ Tu je možné vidieť vzorku politických naratívov Slovenska, ktoré lipnú na vnímaní rodiny ako zväzku muža a ženy s deťmi a nepripúšťajú akékoľvek iné formy. Pre kontext je dôležité dodať, že v tomto prípade išlo o osoby, ktoré reprezentovali stranu Kresťanskodemokratické hnutie a ktoré ukazujú vplyv cirkvi pri odopieraní ľudských práv LGBTI+ osobám.

Väčšina politických strán na Slovensku sa k zrovnoprávneniu LGBTI+ ľudí dlhodobo stavala veľmi ľahostajne alebo s odporom. Buď to pre nich nebola dôležitá téma alebo naopak boli zásadne proti akejkolvek zmene. A to sa paradoxne na Slovensku vystriedali až 4 vlády, ktoré viedla sociálna demokracia. Hovoríme o strane Smer-SD premiéra Róberta Fica, ktorá deklarovala, že vyznáva hodnoty sociálnej demokracie, ide však o populistickú stranu, pri ktorej je badateľný príklon k nacionalistickým a extrémistickým politickým prúdom. Zlepšeniu situácie nepomohla ani dlhodobá ignorácia voči prešlapom strany Smer-SD v rámci frakcie socialistov v Európskom parlamente (členstvo Smeru pozastavili až potom, ako po voľbách v roku 2023 zložil vládu s krajne-pravicovou SNS).

Správanie sa politických strán aj postoje majoritnej spoločnosti automaticky vplývajú na to, ako sa LGBTI+ ľuďom žije na Slovensku. A ani tu dáta nemajú pozitívny vývoj. Q Archív realizoval prieskum v roku 1999 a hoci na prieskume participovalo relatívne málo respondentov (251), jeho výsledky boli alarmujúce. Zapojené LGBTI+ osoby uviedli, že sú opakovane obeťami diskriminácie na rôznych úrovniach, skrývajú sa a nežijú plnohodnotné životy tak ako majoritné, heterosexuálne obyvateľstvo. Tento prieskum bol realizovaný ešte pred vstupom do Európskej únie. Zmenilo sa odvtedy niečo?

V marci 2009 Dánsky inštitút pre ľudské práva zverejnil štúdiu o sociálnej situácii LGBTI+ ľudí na Slovensku. Z tohto dokumentu je jasné, že ani po vstupe do Európskej únie sa postavenie queer osôb výrazne nezlepšovalo. Existovala síce už legislatívna úprava ochrany pred diskrimináciou, avšak tá nemala výraznejší dopad na každodenný život ľudí. Naďalej pretrvávali obavy z coming-outu na rôznych úrovniach (rodina, práca, zdravotníctvo). Podľa správy Agentúry Európskej únie pre základné práva (FRA) z roku 2013 až 52% opýtaných LGBTI+ ľudí na Slovensku vnímalo, že boli diskriminovaní na základe ich sexuálnej orientácie. Je potrebné podotknúť, že tento trend bol podobný pre celú EÚ, ktorá reflektovala 47% ako priemer za všetky členské štáty. Slovensko sa však ocitlo nad týmto priemerom. Na zlú situáciu LGBTI+ ľudí na Slovensku upozornila Iniciatíva Inakosť v roku 2017 svojím Celoslovenským LGBT prieskumom. Tu sa ukázalo, že takmer polovica opýtaných LGBTI+ ľudí zažila nepríjemnú skúsenosť pre svoju orientáciu či rodovú identitu. Najčastejšie šlo o nadávky, zosmiešňovanie či urážanie od úplne cudzích ľudí.

LGBTI+ ľudia nevnímajú akceptáciu zo strany väčšinovej spoločnosti a ani neveria vládam na Slovensku, že sa snažia hájiť ľudské práva pre všetkých. Podľa FRA až 89% opýtaných v roku 2020 vnímalo, že jednoducho vlády nerobia dostatok na ich ochranu, nebojujú proti predsudkom a netolerancii. LGBTI+ ľudia neverili politikom a takisto volali po väčšej podpore aj zo strany médií a predovšetkým polície. Prípady diskriminácie nahlásilo nejakej inštitúcii len 6 % LGBTI+ ľudí (európsky priemer bol v roku 2020 11 %). V prípade nenávistných útokov nahlásených priamo slovenskej polícii to bolo len 1% opýtaných. Rovnako LGBTI+ ľudia ani nevedeli, kde hľadať pomoc. Len 51% opýtaných malo vedomosť o tom, na koho sa v prípade diskriminácie obrátiť. V roku 2020 šlo o najnižšie číslo spomedzi členských krajín (66% európsky priemer).

Zákony na zrovnoprávnenie LGBTI+ ľudí sú v nedohľadne

Slovensko pri vstupe do EÚ podpísalo okrem zakladajúcich dokumentov únie aj Chartu základných práv EÚ, ktorá zakotvuje rovnosť, nediskrimináciu na základe sexuálnej orientácie, ale aj ochranu súkromného a rodinného života pre všetkých. Zaručenie rovnosti jednotlivcov, ich súkromia a rodinného života garantuje Ústava SR, ochranu rodiny, a to nielen tej, ktorá je založená manželstvom muža a ženy, ustanovuje aj Zákon o rodine z roku 2005.

Prvú požiadavku na prijatie zákona o registrovaných partnerstvách vznieslo hnutie Ganymedes a to už v roku 1993, no prvý návrh zákona bol predložený do Národnej rady Slovenskej republiky poslancom Milanom Ištvanom až v roku 2001. Tento návrh sa však

nedostal ani do druhého čítania, rovnako ani všetky nasledujúce návrhy zákonov o registrovaných partnerstvách.

Prvým úspešným pokusom legislatívne upraviť nerovné zaobchádzanie bol Antidiskriminačný zákon. Ten existuje na Slovensku od roku 2004 a bol prebratý zo smerníc EÚ. V roku 2008 boli do Antidiskriminačného zákona vložené medzi dôvody, pre ktoré nemožno s jedincom rozdielne zaobchádzať, aj sexuálna orientácia a rodová identita. Ich absenciu namietala voči Slovensku práve Európska komisia. Problémom je však to, že zákon je skôr na papieri ako žitou realitou, keďže Slovensko zaostáva vo vymožitelnosti práva.

V roku 2014 došlo k prelomovej zmene v Ústave SR doplnením o exkluzivite manželstva ako „zväzku muža a ženy“. Dôvody boli vyslovene politické, v dôvodovej správe k novele sa hovorilo o „ochrane tradičnej rodiny“. Prezentovanie tzv. tradičnej rodiny ako jedinej správnej sa následne stalo častým argumentom pri odmietaní zrovnoprávnenia párov rovnakého pohlavia. Touto novelou došlo k diskriminácii párov rovnakého pohlavia oproti heterosexuálnym párom, táto diskriminácia sa prejavuje v množstve právnych predpisov, ktoré priznávajú práva či určitý status jedine manželom.

V roku 2015 sa konalo na Slovensku referendum, známe aj ako Referendum o rodine, organizované Alianciou za rodinu, s masívnou podporou Konferencie biskupov Slovenska. Jeho cieľom bolo potvrdiť, že vzťah, ktorý je hodný ochrany a uznania štátom i spoločnosťou, je jedine manželstvo ako zväzok muža a ženy. Ďalším bodom referenda bolo znemožniť párom rovnakého pohlavia adoptovať si deti a ich výchovu. Toto referendum však pre nízku účasť nebolo platné. Napriek tomu výrazne polarizovalo spoločnosť, počas referendovej kampane sa objavilo množstvo hoaxov a dezinformácií, ktorých cieľom bolo vykresliť LGBTI+ ľudí ako nebezpečenstvo pre deti. Ako reakciu na referendum založili mimovládne LGBTI+ organizácie platformu Životné partnerstvo, ktorej cieľom bolo presvedčiť ľudí ako aj vládu o potrebe právneho uznania životných partnerstiev, ktoré mali byť dostupné pre homosexuálne, ale aj pre heterosexuálne páry.

V roku 2019 vláda prijala väčšinu z takmer 200 odporúčaní OSN na zlepšenie ochrany ľudských práv, z ktorých sa 10 týkalo LGBTI+ osôb, medzi nimi bolo aj odporúčanie na zavedenie registrovaných partnerstiev a to do 5 rokov od prijatia týchto odporúčaní, k čomu však v roku 2024 s vysokou pravdepodobnosťou nedôjde. V rámci vývoja legislatívny v SR tieto nezáväzný dokumenty nenašli žiadnu významnú odozvu. Dokonca ani po teroristickom útoku na LGBTI+ ľudí na Zámočkej ulici, kedy Európsky parlament vyzval slovenskú vládu, aby dosiahla zmysluplný pokrok pri ochrane práv LGBTI+ ľudí. Národná rada SR vlastným uznesením túto rezolúciu odmietla s argumentmi, že Európsky parlament nemá voči Slovensku zasahovať v oblasti rodinného práva a narušovať tak jeho suverenitu.

Hoci EÚ naďalej apeluje na Slovensko, aby zrovnoprávnilo LGBTI+ ľudí, robí to aktuálne len nezáväznými dokumentami. Európska komisia zatiaľ vo vzťahu k SR nezačala v tejto oblasti konanie o porušení povinností vyplývajúcich z práva EÚ, rovnako nejestvuje ani žiadne rozhodnutie Súdneho dvora EÚ, ktorým by súd Slovensku uložil plnenie povinnosti vo vzťahu k zabezpečeniu rovného postavenia pre LGBTI+ menšinu.

Pokiaľ ide o ďalšie právne otázky, ktoré dlhodobo rezonujú medzi LGBTI+ ľuďmi, určite treba spomenúť nútené kastrácie transrodových osôb. To vyžadovali štátne orgány ako podmienku pre prepis rodu v dokladoch, hoci žiadny právny predpis túto podmienku nevyžaduje. Ministerstvo zdravotníctva v roku 2022 prijalo v tejto veci Odborné usmernenie na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia, čím došlo k zníženiu prípadov nútených kastrácií. Ministerstvo zdravotníctva však na konci roka 2023 po zmene vlády z politických dôvodov avizovalo zrušenie tohto usmernenia, čo s vysokou pravdepodobnosťou povedie opätovne k spomínanej nežiaducej praxi, ktorá je i judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva považovaná za významný zásah do práva na súkromie a telesnú integritu.

Aktuálne LGBTI+ ľudia čakajú na dve rozhodnutia Ústavného súdu SR, ktoré by mohli viesť následne k zmene v právnych predpisoch Slovenska. Prvým je podanie verejnej ochrankyne práv ohľadom pobytu párov rovnakého pohlavia, ktoré uzavreli sobáš v tretej krajine, kde sú tieto sobáše povolené. Keďže Zákon o pobyte cudzincov umožňuje udelenie pobytu len manželovi občana SR (v zmysle zväzku muž a žena podľa zákona o rodine) vzniká situácia, kedy manželia rovnakého pohlavia nemôžu žiť spolu na území Slovenska, pretože manžel rovnakého pohlavia nedostane trvalý pobyt pre manželstvo uzatvorené mimo SR. Druhým je návrh skupiny poslancov na Ústavný súd, aby konštatoval nečinnosť Národnej rady a zároveň vyslovil, že Národná rada má povinnosť prijať legislatívu, ktorá prizná LGBTI+ párom chýbajúce práva. Ide napr. o dedenie, vdovské a vdovecké dôchodky, úrazové dávky, ošetrovné na chorého partnera/partnerku, možnosť informovať sa o zdravotnom stave partnera/partnerky a ďalšie. Všetky spomínané práva sú pre chýbajúcu legislatívu dostupné len heterosexuálnym párom.

Vzhľadom na zloženie parlamentu po voľbách 2023 je veľmi pravdepodobné, že v nasledujúcom období nebude prijatá žiadna legislatíva, ktorá by párom rovnakého pohlavia zabezpečila dostatočné uznanie a ochranu práv. Rovnako v prípade úspechu spomínaných návrhov na Ústavnom súde SR je otázne, ako by sa takéto rozhodnutia premietli do legislatívy, keďže Ústavný súd nemá donucovacie prostriedky voči Národnej rade. Napriek tomu však ochrana príslušníkov LGBTI+ menšiny môže byť zabezpečená vďaka všeobecným súdom (na ktorých už v súčasnosti prebiehajú viaceré konania), ale aj prostredníctvom Súdneho dvora EÚ a Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorých rozvíjajúca sa judikatúra už priniesla legislatívne zmeny v oblasti práv LGBTI+ ľudí vo viacerých európskych štátoch.

Okrem návrhov na zrovnoprávnenie, môžeme v ostatných rokoch vidieť, že do Národnej rady boli predkladané predovšetkým návrhy opačné – vedené jednoznačne s cieľom ešte viac obmedziť LGTBI+ ľudí, a to najmä z dielne konzervatívne a krajne pravicových poslancov. Všetky tieto návrhy boli zatiaľ neúspešné a možno ich považovať za protiústavné. Prvým okruhom návrhov boli tie, ktoré mali sťažiť proces tranzície alebo ho úplne znemožniť. Druhý okruh tvorilo embargo na informácie o homosexualite a rodovej identite pre osoby mladšie ako 18 rokov. Tretí okruh sa usiloval zabrániť rodičovstvu párov rovnakého pohlavia.

Hrozba schválenia návrhov obmedzujúcich práva LGBTI+ ľudí je naďalej prítomná. Podľa skúseností z poradenských centier pre LGBTI+ ľudí má vážny dopyt na ich duševnú pohodu a psychické zdravie, špeciálne pre transrodových ľudí ide o veľkú záťaž, keďže by im tieto návrhy zákonov mohli znemožniť žiť vlastný život v súlade so svojou identitou.

Ani teroristický útok na LGBTI+ ľudí nezastavil rast nenávisti

Od spomínaného referenda badať nárast nenávisťných prejavov voči LGBTI+ ľuďom prevažne v online prostredí. Vplyv má na to najmä rast slovenskej dezinformačnej scény, ktorú používa ako nástroj polarizácie spoločnosti Ruská federácia v rámci hybridnej vojny. EÚ a západná Európa sú vykresľované ako semenisko hriechu a morálneho úpadku, čoho dôkazom má byť zhýralý sexuálny život LGBTI+ ľudí, kým Rusko je prezentované ako strážca rodinných hodnôt, kresťanských tradícií či dokonca civilizácie.

V roku 2022 boli LGBTI+ ľudia podľa Infosecurity.sk druhým najčastejším terčom dezinformácií, hneď po téme Ukrajiny. Dezinformačná scéna na Slovensku je prepojená, dobre organizovaná a rovnako dobre financovaná, pričom sa opätovne objavujú stopy o zdrojoch z Ruska. Podľa výskumu Centra pre bioetiku Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave vyplynulo, že na Slovensku je konšpiračný index extrémne vysoký, krajina je nielen európskym rekordérom v akceptovaní konšpiračných teórií, ale dokonca patrí k celosvetovým rekordérom.

Nárast nenávisťných prejavov v online prostredí je úzko spojený aj s neschopnosťou sociálnych sietí zabezpečiť dodržiavanie vlastných pravidiel. Občianske združenia venujúce sa LGBTI+ téme dlhodobo upozorňujú, že sociálne siete ako Facebook, Youtube a ďalšie neodstraňujú drvivú väčšinu klamlivého či nenávisťného obsahu namiereného proti LGBTI+ ľuďom, naopak ich algoritmy podporujú príspevky, ktoré sú založené na eskalovaní hnevu, čím prispievajú k ďalšej radikalizácii jednotlivcov. Digitálni giganti majú len zopár ľudí, ktorí kontrolujú nahlásený obsah v slovenskom jazyku, opätovne sú zaznamenané prípady, keď aj jednoznačné vyhrážky smrťou LGBTI+ ľuďom v komentároch sociálne siete vyhodnotia so slovami: „neporušujú pravidlá komunity“. V tomto smere sa ukazuje tlak vyvíjaný na národnej úrovni ako nedostatočný, digitálni giganti na to reagujú len okrajovo. Ako efektívna sa javí koordinácia s ostatnými krajinami EÚ a riešenie v rámci európskej legislatívy, ktorá jasne stanoví transparentné pravidlá pre fungovanie sociálnych sietí tak, aby neohrozovali základy sociálnej súdržnosti.

Zlú situáciu umocňujú aj nedostatočné kapacity orgánov činných v trestnom konaní, keď sa online extrémizmu venujú len minimálne počty policajtov, ktorí majú navyše zastaranú výpočtovú techniku. A aj keď odvedú dôslednú prácu, prípady zväčša zastaví prokuratúra alebo súdy, ktoré vyhodnotia, že nešlo o nenávisťný prejav či extrémizmus. Dlhodobo teda chýbajú exemplárne tresty pre ľudí, ktorí podnecujú neznášanlivosť v online prostredí. Napríklad muž, ktorý schvaľoval teroristický útok v Bratislave na Zámockej slovami: „Ľutujem toho nebohého strelca, že nevystrieľal celý bar,“ dostal pokutu 700 eur.

Konšpiračné teórie a hoaxy o LGBTI+ ľuďoch šíria aj mnohí politici a političky napriek takmer celým politickým spektrom. Homofóbiou a transfóbiou sa dokonca chvália. „Lepšie by ti bolo, keby ti zavesili mlynský kameň na krk a hodili ťa do vody,“ tento výrok zaznel v našom

parlamente na adresu gejev a lesieb od poslanca Štefana Kuffu (vtedy ĽSNS, dnes SNS). Neniesol žiadne dôsledky a dnes je dokonca štátnym tajomníkom.

V takejto atmosfére je pochopiteľné, že väčšina LGBTI+ ľudí, špeciálne na vidieku, svoju identitu tají. Podľa údajov Iniciatívy Inakosť z roku 2022 53 % Slovákov a Sloveniek tvrdí, že nepoznajú osobne žiadneho geja, lesbu či bisexuálnu osobu. Pritom práve osobná skúsenosť sa ukazuje ako kľúčová v snahe zmeniť postoje a tiež ako prevencia pre ďalšie šírenie hoaxov a konšpiračných teórií.

Uvedené faktory vytvorili podhubie, ktoré predchádzalo už spomínanému teroristickému útoku na LGBTI+ ľudí. Ten sa stal 12. 10. 2022 pred barom Tepláreň v Bratislave, kde 19-ročný muž chladnokrvne popravil 2 osoby a tretiu vážne zranil. Z miesta činu ušiel, na Twitteri následne publikoval nenávisťný manifest, plný neonacistickej ideológie o nadradenosti tzv. bielej rasy, antisemitizmu, homofóbie, a tiež vyjadrení obdivu Andersovi Breivikovi či Adolfovi Eichmannovi. V príspevkoch písal aj o tom, že čin neľutuje, dokonca sa ním chválil. Po niekoľkých hodinách od útoku spáchal samovraždu.

Polícia po vyše roku uzavrela vyšetrowanie, kde ako motív vyhodnotila radikalizáciu mladíka v rodine a tiež na sociálnych sieťach, kde podľahol neonacistickej ideológii a zároveň sa inšpiroval vraždením dvoch masových vrahov – Brentona Tarranta, ktorý zaútočil na mešity na Novom Zélande, a Johna Earnesta, ktorý útočil na synagógu v Spojených štátoch amerických.

Otec teroristu kandidoval v roku 2020 do parlamentu na kandidátke nacionalistickej strany Vlasť, ktorá šíri dezinformácie o LGBTI+ ľuďoch. Mladík vraždil otcovou zbraňou, ktorú ten nedostatočne zabezpečil, za čo dostal pokutu niekoľko stoviek eur. Terorista prišiel po čine domov, kde rodičom povedal, čo spravil, následne odišiel s tým, že ide spáchať samovraždu. Rodičia o tom neinformovali políciu a nie sú v tomto smere nijako potrestaní. Jeho otec dokonca po útoku šíril verejne klamstvá, keď v online debate s pravicovým extrémistom a bývalým poslancom Mariánom Kotlebobom tvrdil, že útok na jeho syna narafičili. Otec vraha sa zrejme naďalej angažuje v politickej strane Vlasť. S predsedom strany a aktuálnym prezidentským kandidátom Štefanom Harabinom sa nechali v januári 2024 nafotiť na stretnutí s antisemitom, homofóbobom a jedným z najznámejších konšpirátorov Danielom Bombicom, ktorý dlhodobo šíri teórie o židovských sprisahaniach a šíril lži aj o vraždení pred Teplárňou.

Situáciu, v akej sa dnes nachádzajú na Slovensku LGBTI+ ľudia, ale predovšetkým, v akom stave je spoločnosť, dobre ilustrujú reakcie po útoku. Jasnú podporu LGBTI+ ľuďom vyjadrilo len zopár politikov a političiek na čele s prezidentkou Zuzanou Čaputovou. Inak medzi vrcholovými politikmi prevládalo po všeobecnom odsúdení násilia skôr bagatelizovanie teroristického útoku a neochota prijať opatrenia, ktoré by zvýšili akceptáciu a bezpečnosť LGBTI+ ľudí. Za všetko hovorí napríklad výrok bývalého premiéra a neskôr ministra financií Igora Matoviča (OL'ANO/hnutie Slovensko), ktorý zverejnil niekoľko mesiacov po útoku ako reakciu na požiadavky LGBTI+ ľudí, že je hetero a že sa za to nehanbí. Ešte ďalej zašiel poslanec Národnej rady Milan Kuriak (OL'ANO), ktorý na sociálnej sieti uviedol, že je homofób a tiež sa za to nehanbí. Výroky, ktoré by boli vo väčšine krajín

EÚ diskvalifikujúce, sa zrazu stali súčasťou bežnej parlamentnej debaty. Je to o to cynickejšie, že sa tak dialo po vraždení LGBTI+ ľudí. Hoci išlo o prvý teroristický útok v krajine, spoločnosť sa po ňom nezomkla, naopak sa ešte viac rozdelila.

Zrejme to bolo aj počas kampane pred voľbami v septembri 2023, kedy sa životy LGBTI+ ľudí stali jednou z hlavných tém predvolebných súbojov. Predseda kresťanských demokratov František Majerský v televíznej debate na otázku, či je pre Slovensko väčšia hrozba korupcia alebo LGBTI+, odpovedal: „Obidve sú nešťastím ktorejkoľvek krajiny, nielen Slovenska – aj korupcia, aj LGBTI+. Sú to plagi, ktoré ničia krajinu. Ktorúkoľvek. Aj korupcia, aj LGBTI+ môžu zlikvidovať národ ako taký,“ povedal. Neskôr sa ospravedlnil so slovami, že nemyslel LGBTI+ ľudí, ale LGBTI+ ideológiu. Toto je naratív, ktorý je na Slovensku výrazne rozšírený a slúži k dehumanizácii LGBTI+ ľudí. Majerský však nebol zďaleka jediným politikom, ktorý sa takto vyjadril pred voľbami. Na jeho ospravedlnenie reagoval napríklad vtedajší minister práce, rodiny a sociálnych vecí Milan Krajniak (Sme rodina), že on si myslí to isté a že určite by sa za to neospravedlnil. Veľmi často reprezentanti politických strán pritom argumentujú očividnými hoaxmi, ako napríklad tým, že LGBTI+ aktivisti a aktivistky chcú presadiť 72 pohlaví.

V tejto situácii boli veľmi dôležité reakcie zahraničných štátnikov. Vzdať úctu obetiam teroristického útoku prišlo do Teplárne oveľa viac zástupcov a zástupkyň štátnej moci z iných krajín ako zo Slovenska. Holandský kráľovský pár, islandský prezident, eurokomisárka Věra Jourová, predseda českého senátu Miloš Vystrčil a mnohí ďalší boli dôležitým morálnym kompasom, ktorí pripomínali slovenskej spoločnosti, že aj životy LGBTI+ ľudí majú rovnakú hodnotu ako životy ostatných. Dôležitú úlohu zohrala aj misia vyslaná Európskym parlamentom, ktorá skúmala postavenie LGBTI+ ľudí po útoku a postoje kompetentných. Šéfkou delegácie bola holandská liberálna poslankyňa Sophie In 't Veldová, v delegácii bol aj slovenský europoslanec Vladimír Bilčík z frakcie Európskej ľudovej strany a bulharská poslankyňa Elena Jončevová z tábora socialistov a demokratov.

Príkladne po útoku zareagovala aj polícia, ktoré sa na prekvapenie mnohých postavila za LGBTI+ ľudí. Vtedajší policajný prezident prišiel aj na diskusie do Teplárne. Jeden z členov policajného zboru spravil aj verejný coming-out na Dúhovom PRIDE Bratislava 2023. Dôležitý bol aj postoj médií, ktoré v minulosti často zobrazovali LGBTI+ ľudí veľmi stereotypne a rámcovali verejnú debatu ako súboj výstrelkov LGBTI+ ľudí voči tradičnej rodine. Po teroristickom útoku väčšina médií prehĺbila záujem o tému, začala ju spracovávať komplexne a prinášať skutočné príbehy a fakty o LGBTI+ ľuďoch. Zaujímavá bola aj reakcia veľkých medzinárodných firiem, kde bola pred útokom inklúzia LGBTI+ ľudí na pracovisku skôr horúcim zemiakom. Hoci materské spoločnosti túto tému otvárali, lokálne manažmenty sa jej v rámci diverzity skôr vyhýbali. Vážnosť situácie však primäla firmy k výraznejším krokom, keď aktívne začali riešiť začlenenie LGBTI+ ľudí do pracovných kolektívov a takisto symbolickú podporu queer osôb smerom navonok. Vznikla napríklad Firemná výzva, kde 61 zamestnávateľov vyzýva vládu a parlament, aby konali v prospech zrovnoprávnenia LGBTI+ ľudí v spoločnosti.

Spolupráca so zamestnávateľmi sa stala dôležitým pilierom aj pre vznik iniciatívy Ide nám o život, ktorá bola reakciou na teroristický útok. Spojila LGBTI+ občianske združenia spolu s

d ďalšími ľudskoprávnymi združeniami a či združeniami venujúcimi sa právnemu štátu a takisto aj s biznis sektorom. V rámci iniciatívy bola nosnou výzva vláde a parlamentu, ktoré konkrétne veci treba zmeniť, aby sa zlepšila bezpečnosť LGBTI+ ľudí na Slovensku. Z piatich bodov sa čiastočne splnil iba jeden, aj to nie pričinením vlády či parlamentu, ale skôr vďaka pomoci samosprávy. Ostatné požiadavky zostali dodnes nenaplnené.

Veľkú rolu po teroristickom útoku zohral LGBTI+ aktivizmus, ktoré sa za posledné roky rozrastá a čoraz viac profesionalizuje. Ukázal sa ako dôležitá záchranná sieť a mobilizačný faktor. Okrem združení, ktoré sa venujú advokácii dnes už existujú mnohé špecializované komunitné projekty, od queer filmového či divadelného festivalu cez športový klub a študentské spolky až po poradne a združenie rodičov LGBTI+ ľudí. Pre posilnenie queer aktivizmu je dôležitá vzájomná výmena skúseností a stratégií s inými krajinami EÚ, členstvo v únii jednoznačne umožňuje ľahšiu výmenu informácií a vzájomné inšpirovanie sa. Pripomína zároveň ľudskoprávny štandard, ktorý je v mnohých krajinách samozrejmou, kým na Slovensku skôr vzdialeným snom. Grantové mechanizmy EÚ sú takisto oporou pre zabezpečenie fungovania organizácií. Otvorené hranice niekedy slúžia aj ako zdroj nádeje pre LGBTI+ ľudí, keďže im to prináša vedomie, že v prípade zhoršenia situácie môžu jednoduchšie opustiť Slovensko. Zvažovanie odchodu z krajiny nabralo na naliehavosti po voľbách na jeseň 2023, kedy zložili vládu strany Smer, Hlas a SNS. Dnes sa usilujú LGBTI+ organizácie aspoň udržať status quo a zabrániť zhoršeniu už aj tak zlého postavenia LGBTI+ ľudí.

Pracovnou metódou predovšetkým strán Smer a SNS boli v predvolebnej kampani rôzne konšpiračné teórie a hoaxy, jasný príklon k Rusku, spochybňovanie Bruselu a EÚ, liberálnej demokracie, obviňovanie prezidentky, že je americkou agentkou, útoky na občianske združenia a mainstreamové médiá, otvorene homofóbna a transfóbna rétorika a strašenie tzv. gender ideológiou. Na kandidátke SNS prišli do parlamentu a následne aj do vlády najvýraznejšie postavy dezinfo scény. Na ilustráciu poslúži príbeh Martiny Šimkovičovej, bývalej televíznej moderátorky, ktorú vyhodili pre otvorené prejavy neznášanlivosti voči utečencom. Neskôr sa stala hviezdou konšpiračnej a prorúskej televízie Slovan, v súčasnosti je ministerkou kultúry. Po nástupe zrušila granty na boj proti dezinformáciám, rovnako aj obnovila „kultúrnu spoluprácu“ s Bieloruskom a Ruskom. Sociálne siete ministerstva kultúry využila na podnecovanie neznášanlivosti voči LGBTI+ ľuďom a LGBTI+ organizáciám, čo vyvrcholilo videom, kde sľubuje, že zastaví akúkoľvek podporu pre LGBTI+ projekty v rámci dotačných schém ministerstva. Ako reakciu na jej konanie vznikla petícia na odstúpenie ministerky, ktorú podpísalo vyše 180 000 občanov a občianok. To všetko sa deje v situácii, keď sa Slovensko vydáva maďarskou cestou. A predovšetkým v čase výrazného oslabovania právneho štátu, ktorého hlavným aktérom je premiér Róbert Fico a strana Smer v intenzívnej spolupráci so stranami Hlas a SNS. Útoky na LGBTI+ ľudí slúžia do istej miery aj ako dymová clona, keď sa vláda snaží ovládnuť políciu a justičný systém, keďže mnohí členovia a nominanti Smeru, Hlasu a SNS sú obvinení a neraz už aj odsúdení v závažných korupčných kauzách. Za týchto okolností sa členstvo v EÚ javí ako jedna z posledných záchranných brzd, ktoré môžu zastaviť únos štátu na Slovensku. Špeciálne pre LGBTI+ ľudí môžu byť kontrolné mechanizmy únie šancou, ako predísť tomu, aby Slovensko nešlo nielen maďarskou cestou, ale aby dokonca s otvorenou náručou neprivilalo Putinov režim.

This article is supported by Rosa Luxemburg Stiftung e.V., zastoupení v České republice. The publishers alone are responsible for the content provided; the positions presented in these texts do not necessarily represent the points of view of the foundation.

Vznik článku byl podpořen nadací Rosa Luxemburg Stiftung e.V., zastoupení v České republice. Za obsah je plně odpovědný vydavatel publikace; postoje prezentované v textu nemusí nutně představovat stanovisko nadace.